

ANONIMNI PREPJEV PRVE ELEGIJE OVIDIJEVIH „TRISTIA“

U rukopisu br. 726 biblioteke Male braće u Dubrovniku čuva se, pored nekih pjesama Frana Lalića (hrvatski i latinski pjesnik, umro 1722), i anonimni prepjev-prijevod Ovidijevih Tristia I,1. Rukopis ima 28 str., veličine 19 x 13. Prepjev se nalazi na str. 22–28: *Publia Ovidia Nasona pjesan prva žalosna složena po neznanom pisaocu u jezik slovinski.*

Parafraza ili prepjev pokazuje iste karakteristike kao i ostale dubrovačke parafraze 17–18. stoljeća. 64 distiha prenesena su u 64 strofe. Nalazimo i loših stihova koji kruto i nepjesnički prenose Ovidijev distih. Ipak smatramo vrijednim da prepjev izvučemo iz zaborava. Mnogi dubrovački stari prepjevi sadržavaju i predgovore, duže ili kraće, u kojima se uglavnom iznosi sadržaj. Ti su predgovori ili „pridgovori“ vrlo kratki, pa i ovdje donosimo najprije predgovor a zatim prepjev Ovidijeve elegije.

Pridgovor

Pjesnik izgonjen vježba pismo svoje da iz tatarske države u Rim hodeći u takoj odjeći pristupi kako se izgonjenima pristoji. Nariđuje što bi se hotjelo odgovorit onijem, koji uspitaju što on čini. Zajedno uči ga, kako se ima opravdat, ako bi se po srići ova pisma sudila slabija od njegove podobnosti. Najposlije zapovijeda da se ukloni od one polače, odkle ga trijes udari.

1. Poć ćeš u Grad, pismo moje,
(Ne zavidim) vaj, bez mene,
Gdi tvom tvorcu branjeno je
Poći, s česa duh mi vene.
2. Pođi dakle, nu ponižen,
Kô izgonu biće prosi:
U tugama vas zamrčen,
Kakvo je vrijeme, ruho nosi.
3. Ni u grimiz omaštenom
Kožom strane tvê pokrivaj,
Pomas ona biću tužnom
Nepristojna sasma biva.
4. Natpis prahom crljenijem,
Uljem knjigu ne napravljaj,
Niti stranam po crnijem
Vrhe svijetle nadostavlaj.

5. Tim napravam nek se resu
Srićna pisma, za njih bolje,
Mâ poraza tuge tvê su,
Njih spominjat pristojno je.
6. Ni kamenom tri plovućijem
Kuju stranu lica tvoga,
Da po pramim kosmatijem
Vidu žalost bića moga.
7. Mrčenicam ni se srami.
I tko ih vidi, doprijeti će,
Učinjene da suzami
Bjehu s hude mē nesriće.
8. Pođi, pismo, i svakako
Mjesta ugodna pozdravi mi;
U kâ doć ću, ako ikako,
S hipom, s listim, o s mislimi.
9. Ako puku u onomu
Od mene se tko spomene,
To li usпита tko po tomu,
Što ja činim, što je od mene,
10. Rijeti ćeš da još živim,
Nu da nijesam zdrav nikako;
A i ovo što još živim,
Božji dar je svakojako.
11. I obziran vrlo gledaj
Tko ti uzište veće štiti,
Bez potrebe zato ne daj,
Nemoj ludo besjediti.
12. Pozvan štioć tajčas moje
Krivine će ponoviti,
I u puku očit s tvoje
Smionosti ću krivac biti.
13. Ne brani se, zato pazi
Da te riječim i uspecaju,
Krivina bo teža izlazi,
Kad je brane ki ne imaju.
14. Nać ćeš tkoga ki uzdisat će
Oteta me družbe od svoje,
Ni ove pjesni proštiti će
Što ne prolije suze koje;
15. I sam sobom muće žude,
Da ki zlotvor ne stavi se,
Kad se Čezar smirit bude,
Mâ pedepsa da skрати se.
16. I ja za dar prosim njemu,
Da za vazda srećan biva,
Koji želi nesrećnjemu
Zgar božanstva milostiva.
17. Da se zgodi, sve što želi,
Kad se Čezar bude smilit,
Mjestu u rodnom da mi udijeli
S' svijeta ovoga moć se odilit.
18. Za naredbe ispuniti
Huljen bit ćeš, pismo, od koga;
Slabijega će te i cijeniti
Porad hvale znanja moga.
19. Kako je sudac dužan znati
Stvari, od stvari tako i vrijeme,
Vrijeme kad bude obaznati,
Pohvaljen ćeš biti s tijeme.
20. Iz pameti vedre i mirne
Čiste i slatke pjesni ishode:
Godine su nam nemirne
S nenadane zle nezgode.
21. Zaklon, pokoj, ne govore
Pisaoca pjesni prose,
Mene vjetri, mene more,
Mene hude zime kose.
22. Gdje nije straha pjesni niću,
A ja tužan britke maće
Svak čas ćutim, grlo tiću
Za plašit me, zaklat paće.

23. Ovijem, ke sad slagam, istim
Sudac će se prav snebivat,
I ne jednom, s' svom milostim
Kakve god su, proučivat.

24. Da Omero isti dojde,
Sej nevoljam nu okružen,
Vas um i sve snage pojde,
Za bit huljen i obružen.

25. Najposlije ne straši se
Od zla glasa, pođ' slobodan:
Kad te štiju ne stidi se,
Što uzbudeš neugodan.

26. Prem ne stavna nami sreća
Toli blaga ne kaže se,
Da po njome tebi veća
Slava i hvala prostire se.

27. Dokle zdravo i mirno bijah,
Dignut bio sam od ljubavi,
Pjesnika ime i želijah
Da mi grezne ime u slavi.

28. Da ne mrzim nauk i pjesni
Kî me sasma poraziše,
Bud zadosta, me ljuvezni,
I um rasap dovabiše.

29. Pođi, pođi mješta mene
Ti, koji možeš Rim viditi.
Ah, da mogu tebe u mene,
Mene u tebe pritvoriti!

30. Ni, ko putnik, misli, inostran
U veliki grad er doć ćeš,
Da u puku neć' bit poznat
ni da sebe potajaj ćeš.

31. Da i ne nosiš ime tvoje,
Po pomasti poznat bit ćeš;
Da i ne hoćeš, da si moje
Pismo, zaman hiniti ćeš.

32. Tajno uljezi i skroveno,
Da te pjesni mē ne uvrijede,
Sve je sada promijenjeno,
Nit je onijeh tko ih slijede.

33. Da te tkogod kako moje
Pismo cijeni nedostojno
Bit štivoeno, i iz svoje
Ruke izmetne nepristojno,

34. Pazi, reci, natpis: nijesam
Naučitelj od ljubavi;
Zaplatilo je, svjedok ja sam,
Ono djelo, sve što opravi.

35. Ako čekaš, hoću li ti,
Da u polače Česarove
Uspenješ se, narediti,
I visoke u dvorove:

36. Nek mi prostre mnogotvorna
Mjesta i od mjesta svi bogovi,
S one kule prem zlotvorna
Munja udari život u ovi.

37. Znam, božanstva dobrostiva
Da su stolih po onijeh,
Nu pamet je mâ strašiva
Rad bogova men' štetnijeh.

38. Na najmanji lepet krila
Golubica umrijet ima,
Samo da je jednom bila
Tvîm, sokole, u noktima.

39. Ovca obora na daleče
Odieliti ne smije se,
Ako je gladan vuk zateče
I zubima nju protrese.

40. Faetonte da živ osta,
Minuo bi nebo i konje,
Kê požudje ludo dosta,
Kê prije vlada i napokonje.

41. Đova oružja da se strašim,
Kê oćutjeh, sam spovijedam:
Kad zagrmi, sveg se plašim,
Da me ne udre trijes, i predam.

42. Tkogod grčke iz vojske bježi
Crna mosta k zlatnoj glavi,
S rata onoga vas se sježi,
S njega i obrće jedra plavi.

43. Plav i moja zle jednome
Od godine nagrđena
Mrzi prići k mjestu onome
Gdi bi teško uvrijedena.

44. Čuvaj, dakle, i odasvudi
Strahom, pismo, obazri se;
Da ti srednja, dosta t' budi,
Čeljad štiju, i smiri se.

45. Slabijem perjem Ikar bijestan
Prem visoko penjući se,
Mlad, pun vjetra, i nesvijestan,
Sinje u more utopi se.

46. Trudno mi ti je ondi rijeti
„Vozeć oli jedreć hodi”.
Samo drži na pameti:
Kakvo vrijeme, tako brodi.

47. Ako uzmožeš poč' u isprazna
I sve u miru i u pokoju
Vidiš, i da srdžba bijesna
Slomit bude silu svoju;

48. Da te u sumnji tko prihiti,
I u strahu proć' naprijeda,
I prije ukratko govoriti
Uzme štogod, prođi ureda.

49. U čas dobar priđi onamo
Tvorca od tvoga srećniji istoga,
Dopro gdi hoć', nastoj samo
Odložiti zla od moga.

50. Erbo il nitko, il veliki
Čezar, ki me htje raniti,
Ko Akile njegda priki,
Može rane mē izliječiti.

51. Za pomoć me, ne odnosi me
Ni nehote, oči otvori!
Veće straha er mori me
Neg' ufanja srce tvori!

52. I da srdžba, ka počiva,
Ne žigne se, poticana,
I tvoj dohod da ne biva
Drugi uzrok mojijeh rana.

53. Kad li paka prići budeš
U unutarnje dvora moga,
A iza tega kad dosegneš
Skrovna u mjesta stana tvoga-

54. Ondi redom vidjeti ćeš
Braće tvoje namještene,
Koje lasno poznati ćeš
Od mene istoga učinjene:

55. Vas skup ini prikazat će
Svoja natpisa otvorena,
I imena svoja nosit će
Vedra čela i otkrivena.

56. Daleko ćeš tu viditi
U tamnosti gdi se tajū:
Uče i ovi još ljubiti,
Što umiju svi i znaju.

57. Od ovezijek ti se uklanjaj,
Toli uzimaš smionosti,
Ko ubojice hude gledaj
I zločince bez milosti.

58. Od sve trojice nemoj tkoga,
Ja ti velim, priljubiti,
Ako ćutiš tvorca svoga
Da te izuči tkoj ljubavi.

59. Navitaka petnaestizijeh
Još prilika pritvorenijeh
Pjesni onada pograbjenijeh
Tuga od mojih napokonijeh;

60. Ovezijem ti češ riti:
Moja sreća nesmiljena
Da se može zamijeniti
U tilesa pritvorena.

61. Erbo časom jednijeme
Učini se sva promjena:
Bi vesela njeko i vrijeme,
Sad je plačna i ucviljena.

62. Veće stvari imadijah,
Ako išteš, naredit ti,
Nu se strašim, da uzrok bijah
Da se budeš odochniti.

63. Kad bi odnio svekoliko,
Što mi misao na um donosi,
Teško breme i veliko
Bio bi onemu, ki te uznosi.

64. Podulji je put, pospješi!
Na kraj svijeta je ostajem,
Gdi me dalek' zemlje liši
Zemlja, u kom vrijeme trajem.

Željko Puratić

JAN AMOS KOMENSKÝ KAO LATINIST

Jan Amos Komenský svojim je latinskim stvaranjem nastavio liniju češkoga književnog latinizma koji se neprekidno razvijao od X stoljeća kad je došao kraj vladavine crkvenoslavenskoga jezika. U gotičko i husitsko doba, a pogotovo u vrijeme procvata humanizma, u Češkoj su se snažno afirmirale različite vrste i smjerovi latinske produkcije. Međutim, postupno su jačale i težnje da se književnost stvara i na narodnom jeziku, te stoga kod mnogih pisaca bilježimo pojavu književnoga bilingvizma.

Taj je bilingvizam karakterističan i za životno djelo J.A. Komenskoga. Treba međutim odmah napomenuti da se Komenský po svome vlastitom priznanju (u pismu holandskom nakladniku Montaniju 1661. g.) prvotno želio usredsrediti samo na svoj materinji jezik. Nije ga na to dakako naveo neki negativan odnos prema latinskom – njega je duboko poštovao – nego težnja za tim da se klasične vrijednosti prenesu u jezik naroda, a svoju je ulogu odigrao i njegov pedagoški aspekt, kao i pučka tradicija Češke braće iz koje je potekao. Međutim, uskoro se javila „dura necessitas“ – prinudni boravak u inozemstvu od 1628. g. sve do kraja života (1670) koji je od pisca bezuvjetno zahtijevao upotrebu međunarodnoga jezika.

Svoj je latinski Komenský usavršio već kao student, napisavši tokom boravka u Herbornu, središtu reformacijskog humanizma, disputacije *Problemata miscellanea* (1612) i *Sylloge quaestionum controversarum* (1613); oba su rada tiskana. Već tokom ovoga studija a zatim i u domovini težio je svestranom, enciklopedijskom obrazovanju, kao što su to činili najsvjesniji i najaktivniji humansiti. Međutim, ispoljavajući obazrivo pedagoško stanovište, među antičkim je piscima birao one koji su odgovarali njegovu etičkom vrednovanju, te su mu dakako bili bliži Seneka i Vergilije, nego Ovidije i Tibul. Znao je upotrijebiti iznenađujuće oštre riječi protiv antičkih klasika, ali nije u tome bio dogmatičan; u nekim svojim recenzijama cijenio je klasike veoma pozitivno. S filozofskog stajališta bili su mu, naravno, bliži grčki mislioci, Platon, Pitagora i novoplatonici, nego epigonski rimski mudraci. Filozofskim aspektom djela J.A. Komenskoga počeo se baviti već veliki povjesničar František Palacký, ali kasnije je gotovo isključiva pozornost posvećivana Komenskom – pedagogu i filologu, a tek u posljednje se vrijeme istraživači vraćaju i njegovoj filozofiji.

Komenský je pomno pratio i tradiciju i suvremenu aktivnost evropskog humanizma; mnogo je naučio i mnogo u čemu se spontano slagao s majstorima tekstualne kritike, kao što su bili Erazmo, Guillaume Budé, Joseph Justus Scaliger i Joest Lipsius. Svojom težnjom za usklađenjem humanističkog i reformacijskog pogleda približavao se značajnim nizozemskim znanstvenicima, engleskim pristašama Coleta i wittemberškom „filipizmu“, kako je nazivan pravac Lutherova druga,